

- ва // Записки історичного факультету. – Вип.17. – Одеса, 2006. – С. 107-114.
9. Лупулеску І. Русские колонии в Добрудже [Текст] / І. Лупулеску // КС. – 1889. – Т. 24. – янв. – С. 117-154.
 10. Лупулеску І. Русские колонии в Добрудже [Текст] / І. Лупулеску // КС. – 1889. – Т. 24. – февр. – С. 314-336.
 11. Лупулеску І. Русские колонии в Добрудже [Текст] / І. Лупулеску // КС. – 1889. – Т. 24. – март. – С. 685-703.
 12. Павлюк М. Українські говори в Румунії. Діалектичні тексти. [Текст] / М. Павлюк, І. Робчук – Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто, 2003. – 784 с.
 13. Ріцко В. Їхав козак за Дунай [Текст] / Віргілій Ріцко-Бухарест, 2005. – 386 с.
 14. Ріцко В. Ой Дунаю, Дунаю. [Текст] / Віргілій Ріцко – Бухарест, 1980. – 128 с.

С. В. Мілевич

УДК 929.52Воронцов:930.2

ПОХОДЖЕННЯ РОДУ ВОРОНЦОВИХ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «РОДОСЛОВНОЇ КНИГИ КНЯЗЕЙ И ДВОРЯН РОССИЙСКИХ И ВЫЕЗЖИХ»

У статті за матеріалами «Родословної книги князей и дворян російських и выезжих», яка відома під назвою «Оксамитова книга» і була опублікована російським просвітителем М. І. Новиковим у 1787 році, розглядається питання про походження дворянського роду Воронцових, представники якого зіграли значну роль на різних етапах історії монархічної Росії.

Ключові слова: Родовідна книга, Оксамитова книга, генеалогія, рід Воронцових, М. І. Новиков

Постановка проблеми, у першу чергу, викликана різними трактуваннями походження роду Воронцових. Ключовим аспектом у родовідній історії Воронцових є питання про те, чи були бояри

Воронцови – представники старомосковської знаті і Воронцови – титуловані дворяни XVIII-XIX століть ланками одного роду. Або це два різних, але однофамільних роди, що зіграли значну роль у соціально-політичній історії Російської держави [питання щодо легенд походження роду Воронцових розглядалося мною в інших статтях. Докладніше див. 10, 11].

Вірогідність тієї або іншої версії можуть підтвердити родовідні матеріали офіційного походження [3, 6, 7, 15], а також факти, які приводять дослідники у своїх наукових працях [2, 4, 5, 8-14, 16-19]. У нашій статті проблема розкривається на основі даних «Родословной книги князей и дворян российских и выезжих», що відома під назвою «Оксамитова книга» [15], яку опублікував у 1787 році російський видавець і просвітитель Микола Іванович Новиков до столітнього ювілею родовідної книги, складання якої було завершено в 1687 році в Палаті родовідних справ і на момент публікації існувало тільки в рукописі. На наш погляд, необхідно сказати кілька слів з історії появи Родовідної книги та її оригінальної структури, оскільки М. І. Новиков опублікував цей важливий історичний пам'ятник, не вносячи виправлень або доповнень. Крім того, далі ми будемо неодноразово посилатися на це джерело.

У 1682 році московський уряд, знищуючи місництво, вирішив «на пам'ять нащадкам» скласти загальну родовідну книгу для всіх служивих родів, наказавши утвореній для цього Родовідних справ палаті керуватися офіційним родословцем XVI ст. і приватними родоводами, які представники служивих родів повинні були надати до палати [19]. Практичним результатом цієї діяльності стала Родовідна книга, укладачі якої взяли за основу офіційні матеріали XVI ст., а пізнішими розписами скористалися в незначній кількості. Російський дослідник XIX ст. Олександр Платонович Барсуков вважав, що за період 1682-86 років було подано 750 розписів, з яких до Родовідної книги увійшло не більш однієї чверті, інші навіть не розглядалися [1]. Урядовими указами 1686 і 1687 років був наказано матеріал обновили й поповнили [19]. Так з'явилася «Родословная книга князей и дворян российских и выезжих», що в рукописному оригіналі одержала назву

«Оksamитової» від оксамитового, малинового кольору плетіння і зберігалася спочатку в архівах Палати родовідних справ, а потім у Департаменті герольдії Сенату. Назва «Оksamитова книга» є загальноприйнятною, але не є офіційною: її немає ні на рукописі, ні на копіях. Привселюдно цим терміном уперше скористався в 1768 році Ф. Емін. М. І.Новиков, який опублікував цю книгу в 1787 р., помістив на титульному аркуші крім офіційної назви слова “которая известна под названием Бархатная книга” [15]. Після цього формулювання ввійшло в наукову літературу.

Оригінал «Родословной книги князей и дворян российских и выезжих» - це рукописний пам'ятник, скріплений по аркушах думними дяками В. Г. Семеновим, Д. Т. Полянським, О. І. Українцевим. Він складається із двох основних частин - Государева родословця, складеного за часів Івана Грозного в середині XVI ст., що нерідко називають Єлізаровою книгою, і розписів другої половини XVI-XVII століть. Те, що «Оksamитова книга» є родоводом офіційного походження, визначив герольдмейстер Сенату В. Д. Філософов. У 1843 році Державна рада, розглянувши це питання, визнала її «офіційним актом уряду».

Розписи склалися в приватному порядку й не перевірялися по документах офіційного походження. Це призвело до того, що в родовідній книзі багато невідповідностей, непідтверджених генеалогічних легенд. У зв'язку із цим «Оksamитова книга», як історичне джерело, вимагає до себе критичного відношення. В її тексті є фактичні помилки й генеалогічні фальсифікації, що можна простежити й на прикладі родоводу роду Воронцових.

Для пошуку родовідної інформації й більш точної її оцінки доцільно охарактеризувати структуру Родовідної книги в редакції М. І. Новикова [15], яка складається із двох частин і трьох різних розписів, що містять інформацію про роди за алфавітом і за місцем виїзду.

Перша частина містить 17 глав (352 сторінки) і закінчується записом: «Конец 1 части». Далі розташована «Роспись алфавитная, содержащая в себе те роды, которые находятся в 1 и 2 частях, служащая ... оглавлением». Друга частина містить 37 глав (278 сторінок), закінчується записом: «Подлинная родословная книга

за закрепами думных дьяков Василя Семенова, Даниила Полянського, Емельяна Украинцева...» [15 ч. 2, с. 278]. В 1 і 2 частині нумерація глав загальна (1 частина 1-17 глави, 2 частина 18-44 глави), при цьому нумерація сторінок у кожній частині своя. Перша частина закінчується описом родів Курициних, Каменських (17 глава), друга частина починається з опису родів Кутузових, Кутузових-Голенищевих (18 глава).

Далі розташовані два розписи: «I Роспись, сочиненная алфавитным порядком тем фамилиям, от которых родословные росписи в Разряд поданы, с показанием, откуда те роды произошли или выехали или о которых известия нет, также какие роды от тех родов произошли...» [15] и «II Роспись, в которой показаны все роды по их происхождению и по местам откуда выехали» [15]. В II розписі частково повторюється інформація з I розписи. Наприкінці чіткий запис: «Конец 2 части» [15 ч. 2, с. 426]. Останні сторінки видання М. І. Новикова [15 ч. 2, с. 427-453] до родоводу відношення не мають – це перелік книг, що продавалися в університеті в 1887 році (свого роду рекламний додаток до видання Новиковим М. І.). Обкладинка й другий аркуш повторюються двічі - перед першою й перед другою частиною основного тексту родовідної книги князів і дворян російських. Розписи спеціально складені у двох видах і містять інформацію за алфавітом й за місцем виїзду.

Таким чином, можна зробити висновок, що родовідна інформація майже по кожному роду повторюється, як правило, у трьох місцях: в одній із частин основного тексту, де рід характеризується в складі російського дворянства; в 1 розписі за алфавітом і в 2 розписі за місцем виїзду засновника роду. Крім цього, прізвища родів перераховані в алфавітному розписі, що водночас є змістом і розташована між 1 і 2 частинами «Оксамитової книги». Наведемо приклад. Основна інформація про Дашкових (рід, що має генеалогічні перетинання із дворянським родом Воронцових) надається в першій частині «Оксамитової книги», де його засновником названий Дмитро Дашков з роду смоленських князів [15 ч. 1, с. 107-109]. В 1 алфавітному розписі [15 ч. 2, с. 307, 331] і в 2 розписі за місцем виїзду [15 ч. 2, с. 411] підтверджується

походження роду Дашкових від смоленських князів, при цьому вказується 19 однокореневих родів, серед яких Долматови, Єропкини, Карпови, Кропоткіни, Ржевські, Татищеви й інші. Однак там само [15 ч. 2, с. 307, 416] названий рід Дашкових, які виїхали з Великої Орди.

Далі ми розглянемо матеріал, що безпосередньо стосується боярського роду Воронцових. Інформація про його представників, як і про інші дворянські роди, дається в різних частинах Родовідної книги. Спочатку рід характеризується в загальному складі російського дворянства. Воронцовим, Вельяминовим і їхнім генеалогічним відгалуженням (Оксаковим, Ісленевим) присвячений 19 розділ [15 ч. 2, с. 14-24]. Він не випадково розташований на початку другої частини Родовідної книги, після характеристики родів Кутузових, Кутузових-Голенищевих, яким присвячений 18 розділ [15 ч. 2, с. 2-14]. Якщо виходити з положення, що роди розташовані відповідно до політичного й соціального статусу їхніх представників, то можна зробити висновок, що Воронцови займали досить почесне місце в феодальній ієрархії. Інші історичні пам'ятники (документація розрядів, боярських списків, договірних та заповідальних грамот) підтверджують, що багато представників роду Воронцових в XIV–XVI століттях служили боярами, воєводами, окольничими, тисяцькими московських князів. Крім основної частини інформація про Воронцових є в I розписі за алфавітом [15 ч. 2, с. 285, 299] і в II розписі за місцем виїзду [15 ч. 2, с. 419-420].

Основний матеріал про боярський рід Воронцових надається в 19 главі [15 ч. 2, с. 14-16]. Повніше всього представлено XIV століття в хронологічних рамках від правління Івана Калити (1325-1340) до Дмитра Донського (1359-1389) включно. Це були «Протасійовичі». З «Оksamитової книжки» відомо, що у великого князя Івана Калити служив боярином Протасій, від онуків якого, вже при Дмитрові Донському пішли роди Воронцових і Вельяминових: «У Великаго Князя Ивана Даниловича былъ Бояринъ Протасей, и въ Петрове житии Чудотворца написанъ. У Протасья сынъ былъ одинъ Василей Протасьевичъ. У Василья 4 сына: Василей Васильевичъ, былъ Тысецкой, Да Федоръ Воронецъ, Да

Тимофей Окольнічий, Да Юрья Грунка...» [15 ч. 2, с. 14]. У такому трактуванні засновником роду Воронцових є Федір Васильович Воронеж, брат останнього московського тисяцького Василя Васильовича, син якого Іван у ході боротьби Москви й Твері за політичну першість у землях Північно-Східної Русі перейшов на сторону тверських князів і був страчений Дмитром Донським після загального походу на Твер у 1375 року: «...Велель ево Князь Великий казнить; въ опале, ссекли ему голову на Кучкове поле (1379 г.) и его потомство в счете не стояло» [15 ч. 2, с. 14; докладніше див. 5, 8]. Відомий російський дореволюційний історик М. П. Павлов-Сильванський вважав цю страту першою публічною розправою московських великих князів над політичними опонентами [13]. Від Протасія рід Воронцових виводили такі видні дослідники в області російської історії й генеалогії, як М. П. Лихачов, С. Б. Веселовський, О. О. Зимін, В. Б. Кобрін [4, 8].

У соціальному плані Воронцови цього періоду – старомосковська знать з відомого роду Протасійовичів, представники якого вже в XIV столітті займали високі посади. Наприклад, Тимофій Васильович Воронцов був окольнічим, потім боярином і воєводою; в 1371 році він разом з Іваном Федоровичем Воронцовим були присутні при складанні першої заповідальної грамоти Дмитром Донським [5, 7]. У 1379 році боярин Семен Васильович Воронцов у числі інших 10 московських бояр так само був «на писанні заповіту Дмитра Івановича», пізніше він згадується як воєвода на Куліковому полі [5, 7].

Соціальний стан роду Воронцових змінився після публічної страти Івана Васильовича, про що йшла мова вище. Особливе значення мали слова про те, що «его потомство в счете не стояло» [15 ч. 2, с. 14], це виключало Воронцових цієї гілки з місницької ієрархії. Тоді ж Дмитром Донським було ліквідовано посаду московського тисяцького, у чому не останню роль зіграли внутрішньородові місницькі суперечки бояр Воронцових.

У межах XV століття даних про Воронцових мало. Мова може йти про Микиту Івановича, який був боярином великого князя Василя Дмитровича (1389-1425) і вмер приблизно у 1440 році. Небагато відомо й про двох його синів – Івана Микитича, який був

боярином при князі Юрії Васильовичі Дмитровському і помер приблизно у 1476 році, та Тимофія Микитича, про якого відомо тільки, що він був «бездетень; застрелен съ города Можайска» [15, ч. 2, с. 14]. Продовження роду Воронцових на цьому етапі йшло по лінії синів Івана Микитича, які служили боярами при Івані Васильовичі (Грозному) [15 ч. 2, глава 19].

Аналізуючи відомості про представників роду Воронцових у хронологічних рамках першої половини XVI століття, можна відзначити їхню близькість до великокнязівського Двору. Доречно сказати про повного тезку майбутнього генерал-губернатора Новоросійського краю – Михайла Семеновича Воронцова, який був «у царя й великого князя Івана Васильовича в боярах» [15 ч. 2, с. 15]. Його кар'єра почалася приблизно у 1514 році, при Василеві III брав участь у боротьбі за Смоленськ (у 1512-1514 р.р.), служив «на Мещері» (у 1517, 1519, 1521 рр.), відзначився в бою із черемисами й казанськими татарами на р. Свіязі в 1524 році. Він був одним з найближчих помічників Михайла Глинського й разом з ним посаджений у темницю. Незабаром був прощений і призначений очільником новгородських і псковських військ під час воєнних дій проти Литви у 1535 р. За іншими даними він був новгородським намісником, брав участь у мирних переговорах 1537 року зі Швецією й Литвою. Помер у 1539 році [див. 8, 13]. За розповсюдженої в XIX сторіччі версією, помер він не природною смертю, а був страчений за політичний зв'язок з новгородцями. У такому випадку можна говорити про те, що саме з нього почалася розправа Івана Грозного над боярами з роду Воронцових.

Близький до Двору був і його рідний брат – Федір (Демид) Семенович Воронцов, який згадується в розрядах з 1522 року [12]. Він користувався увагою молодого Івана Васильовича, з 1543 р. зайняв керівне положення в уряді, з 1544 р. в джерелах згадується як боярин, намісник в Угличі. В опалу Федір (Демид) Семенович потрапив з жовтня 1545 р., але в грудні того ж року був повернутий до Двору на прохання тоді ще впливового митрополита Макарія. За іншою версією в опалі він перебував у 1543-1546 роках, тоді ж засланий до Костроми. Федір (Демид) Семенович, звинувачувався в причетності до «новгородських змовників». Можна

сказати, що ця мотивація була використана Іваном Грозним і його новим політичним оточенням наприкінці 30-х – 40-х роках XVI століття для відсторонення впливового боярського роду Воронцових від влади. За «новгородським звинуваченням» був страчений у 1539 році Василь Михайлович, син охарактеризованого вище Михайла Семеновича. У 1546 р. у Коломні відбулися заворушення новгородських пишальників, після чого був складений донос, у якому дяк Захаров звинуватив у підбурюванні новгородців бояр Воронцових і князя Кубенського. Звинувачених стратили, потім виправдали, а донос визнали обмовою [див. 18]. Але Родословна книга зафіксувала: «И Федоръ Демидъ кажнень... и Василей кажнень же...» [15 ч. 2, с. 15].

У 1571 р. стратили сина Федора Семеновича – Івана, думного дворянина з 1569 року, за стандартним звинуваченням у зв'язках з новгородською опозицією. Завершує історію боярського роду Воронцових у період правління останніх Рюриковичів Василь Федорович, син страченого в 1546 р. Федора (Демида). З 1573 року Василь Федорович був окольничим, потім воєводою, у роки Ливонської війни командував вогнепальним загоном і загинув в 1578 році разом із князем Ситським В. О. Обоє поховані в Троїце-Сергієвій Лаврі. В «Оксамитовій книзі» перераховані усі вище названі фігуранти, сказано й про їхню страту, але події не датовані [15 ч. 2, с. 15-16].

Таким чином, ми бачимо, що боярський рід Воронцових сильно постраждав у XVI ст. У роки правління Івана Грозного були ліквідовані найбільш активні, політично значимі представники роду. Складається враження, що свідомо забирали впливових бояр, припиняючи не тільки шлях до влади, але й ведучи справу до припинення знатного боярського роду. Останніми з боярського роду Воронцових в «Оксамитовій книзі» названі бездітний син Дмитра Семеновича Іван Чуха (згадується в джерелах в 1565-1571\72 роках) і страчені діти Федора (Демида) – Іван Женья (1571\72 р.) і Василь Федорович (16.10.1578 р.). Після чого, без вказівки точного року, зроблений запис про припинення родів Воронцових і Вельяминових: «ныне по росписямъ Воронцовыхъ Вельяминовыхъ, Василья тысяцкого Федора Воронцова колены пресеклись» [15 ч. 2, с. 14]. Однак і після цього запису перераховані

«Протасійовичі», але в основному, бездітні. Присвячена Воронцовим частина 19 розділу вдруге закінчується фразою: «И Васильево, Федорова сына, а Вельяминова внука, колена пресеключь» [15 ч. 2, с. 16]. Запис про припинення роду в «Оксамитовій книзі» робили обов'язково для того, щоб припинити місницькі й поземельні суперечки. Від вище названого Василя Федоровича найчастіше ведуть родовідну лінію дворянського титулизованого роду Воронцових XVIII-XIX ст. прихильники їх «наскрізного» родоводу [докладніше див. 10, 11].

Посилаючись на вищевказані дані, укладач чотири томного видання «Русская родословная книга» Петро Володимирович Долгоруков, після тривалих генеалогічних пошуків, уважав боярський рід Воронцових таким, що перервався не пізніше 1587 року [6]. Дата пов'язана зі смертю Івана Михайловича, сина Михайла Семеновича. Дворянський рід Воронцових, що отримали жалувані титули графів і князів, П. В. Долгоруков уважав самостійним і виводив його родовід тільки з другої половини XVII століття.

Якщо приймати версію про існування двох самостійних родів Воронцових з однаковими прізвищами, то виходить, що боярський рід, припинився в другій половині XVI ст., тобто майже за сто років до складання «Оксамитової книги». Виникає питання, навіщо через сто років вносити в родовідну книгу офіційного походження вимерлий (перерваний) рід, представники якого в середині XVI ст. були опальними. При цьому, можна відзначити, що до Родоводу увійшли далеко не всі розписи, подані боярами до Родовідних справ палати. За Воронцових, якщо рід дійсно припинився, не було комусь клопотатися про включення до складу найважливішого родовідного довідника офіційного походження. Або все-таки було кому і рід не припинявся, а, переживши лихоліття, продовжився по бічним гілкам.

Одна з версій «наскрізного» родоводу бояр і дворян Воронцових сполучною ланкою називає не Василя Федоровича, а його двоюрідного брата Юрія (Георгія) Михайловича, сина страченого в 1539 р. Михайла Семеновича. У родовідних розрядах він з 1551 р. записаний боярином, помер у 1557(8) р. Інші генеалогічні відгалуження Воронцових у першій половині XVII століття виводяться від московського дворянина Єлизарія Микитича або від

Лук'яна Федоровича і його сина, стольника й стрілецького полковника Дмитра. Відомі ще два дворянських роди Воронцових з достовірним походженням у першій половині XVII ст. Один з них походить від Онуфрія Петровича Воронцова, записаного під 1629 роком в 6 частині родовідної книги по Орловській губернії. Іншій веде свій початок від Бессона Тимофійовича Воронцова, записаного під 1630 роком в 6 частині родовідних книг Курської й Калузької губерній.

Таким чином, ми бачимо, що із приводу персоніфікації останнього фігуранта родовідного ланцюжка бояр Воронцових і їх наступних генеалогічних зв'язків існують різночитання. В історичній літературі, як і в сімейних архівах Воронцових, не випадково не прийнято називати по батькові Микиту Воронцова, батька вірогідно відомого предка. Він фігурує і як «Іванович», і як «Федорович», відбиваючи, таким чином, різні генеалогічні відгалуження й створюючи ґрунт для різночитань. Однозначної відповіді на питання про те, хто був батьком засновника роду Воронцових у XVII ст., «Родословная книга дворян российских и выезжих» не дає.

Крім вище розглянутого 19 розділу, інформація про рід Воронцових тричі зустрічається в розписах [15 ч. 2, с. 285, 299, 419-420]. Там мова йде про виїзд їхнього родоначальника, при цьому двічі виїзд показаний «з варягів» [15 ч. 2, с. 299, 419] і двічі «з німець» [15 ч. 2, с. 299, 420]. Усього перераховано 55 родів, які названі виїзжими «з варягів» або «з німець». З аналізу тексту можна зробити висновок, що укладачі особливої різниці між цими поняттями не робили. Як приклад можна привести наступний текст: «Воронцовы выехали из варяг. Один из потомков выехавшего Федор прозывался Воронец, а по нему и весь род именуется Воронцовы» [15 ч. 2, с. 299]. Далі без перерви в тексті: «Воронцовы из немцов. Получили название от одного из предков, который назывался Воронец» [15 ч. 2, с. 299]. Тут же вказується, що від них відгалузилися роди Вельяминових, Ісленьєвих, Оксакових, Тисяцьких. Тобто коротко повторюється інформація з 19 розділу Родовода. На тій же сторінці є такий текст: «Воронцовы-Вельяминовы выехали из варяг. Один из потомков выехавшего

был Воронеж, а от него через несколько колен был Вельямин, а произошедшим от него велено указом царя Михаила Федоровича писаться Воронцовы-Вельяминовы [15 ч. 2, с. 299]. З тексту однозначно не ясно Воронцови – генеалогічна гілка Вельяминових або навпаки. Даний аспект родоводу вимагає додаткового дослідження.

Трагування «з варягів» або «з немців» підтверджується й в інших частинах Родовідної книги. Так, пункт 32 розпису за місцем виїзду говорить, що «из немцов выехали»... і за абеткою перераховує 52 роди, у числі яких Воронцови [15 ч. 2, с. 419]. Пункт 33 цього ж розпису дає перелік 5 родів, які «з варяг виїхали»..., у тому числі названі Вельяминови, Воронцови, Воронцови-Вельяминови [15 ч. 2, с. 420]. «Випадає» із загальноприйнятого тлумачення запис, у якій безпосереднє походження Воронцових і Вельяминових зв'язується з родом Башмакових: «Башмаковы. Выехали из немец... Родословная их под № 139. От них произошедшие: Вельяминовы, Воронцовы, Оксаковы» [15 ч. 2, с. 285]. Цей факт також вимагає додаткового дослідження.

Відносно легенд про «виїзд» того або іншого роду слід зазначити, що їхній сплеск доводиться на середину-другу половину XVI ст. і пов'язаний був зі складанням «Государева родословца». Дослідник В. М. Бочков дійшов висновку, що у XVI ст. всі родоводи містили легенду про виїзд [2]. Активізувалася ця тенденція й в останній чверті XVII ст., що було пов'язано зі збором матеріалу для «Оксамитової книги». При цьому можна відзначити, що легенди XVII ст. лаконічні, як правило, вони містять ім'я засновника роду, приблизну дату й напрямок виїзду. Підтвердження цьому ми бачимо в розписах «Оксамитової книги». Найпоширенішими варіантами було виведення роду з «варяг», «прус» («німець») і «Орди». Трагування походження Воронцових по «Оксамитовій книзі» відноситься до першого варіанта.

Відомий російський генеолог XIX ст. Леонід Михайлович Савелов підрахував, що в числі 930 родів, інформація про які ввійшла до складу «Оксамитової книги», були 33 роду, основоположники яких виїхали з Росії; 96 родів, представники яких нікуди не виїжджали й не пов'язували своє походження

з іноземцем; 804 року – вели свій початок від іноземця, що колись виїхав на службу до князів [17, с. 28-31]. Інший російський дореволюційний дослідник Є. П. Карнович все російське дворянство вважав «іноземним» за походженням [9].

Завершуючи розгляд питання, слід відзначити, що у відношенні Воронцових за відомостями «Родословной книги князей и дворян российских и выезжих» можна простежити дві основних лінії. По-перше, підтверджується давнина походження боярського роду Воронцових і можливий зв'язок через побічні генеалогічні відгалуження боярського й дворянського родів. «Наскрізний» родовід Воронцових умовно розділяється на три частини [докладніше це питання було розглянуто автором раніше; див. 10] з яких в «Оксамитовій книзі» є відомості, що підтверджують інформацію про останніх фігурантів з першої частини [15 ч. 2, с. 299, 420] і досить чітко прописана друга, що доводить-ся на період централізації в хронологічних рамках XIV - XVI ст. [15 ч. 2, с. 299, 419]. По-друге, підтверджується «выезжее» походження роду. При цьому «виїзд» традиційно фіксується «з варяг» або «німець», маючи того самого предка.

Разом з тим можна зробити висновок про те, що «Оксамитова книга», як досить суперечливе джерело, не може допомогти однозначно вирішити спірне питання про те, чи існував рід Воронцових безупинно в хронологічних межах XI–XIX століть або було два самостійних роду Воронцових, але з однаковим прізвищем. Так само надалі необхідне дослідження питання про первинні генеалогічні зв'язки Воронцових і Вельяминових. Зокрема, мова йде про те, який із зазначених родів виділився раніше й про те, побічна або спадкоємна послідовність існує між ними.

S. V. Milevich

ORIGIN OF VORONTSOV FAMILY ACCORDING TO THE VELVET BOOK

At this article the question of Vorontsov family, that figured prominently in the different stages of the history of the Russian monarchy, is treated according to the Genealogical Book of Princes and Nobles of

Russia and Elsewhere, also known as the Velvet book, published by an enlightener N. I. Novikov in 1787.

Key words: *Genealogical book, the Velvet book, Genealogy, Vorontsov family, N. I. Novikov*

С. В. Милевич

ПРОИСХОЖДЕНИЕ РОДА ВОРОНЦОВИХ ПО МАТЕРИАЛАМ «РОДОСЛОВНОЙ КНИГИ КНЯЗЕЙ И ДВОРЯН РОССИЙСКИХ И ВЫЕЗЖИХ»

В статье на материалах «Родословной книги князей и дворян российских и выезжих, известной под названием «Бархатная книга» и опубликованной просветителем Н. И. Новиковым в 1787 году, рассматривается вопрос о происхождении дворянского рода Воронцовых, представители которого сыграли значительную роль на разных этапах истории монархической России.

Ключевые слова: *Родословная книга, Бархатная книга, генеалогия, род Воронцовых, Н. И. Новиков*

Список використаної літератури та джерел

1. Барсуков А. П. Обзор источников и литературы русского Родословия [Текст] / А. П. Барсуков. – СПб, 1887. – 96 с.
2. Бочков В. Н. «Легенды» о выезде дворянских родов [Текст] / В. Н. Бочков // Археографический ежегодник за 1969 год. – 1971. – С. 73 – 93.
3. Буганов В. И. Разрядные книги последней четверти XV в. – начала XVII в. [Текст] / В. И. Буганов. – М., 1962. – 263 с.
4. Веселовский С. Б. Исследования по истории класса служилых землевладельцев [Текст] / С. Б. Веселовский. – М., 1969. – 583 с.
5. Воронцов-Вельяминов Б. А. К истории Ростово-Суздальских и Московских тысяцких [Текст] / Б. А. Воронцов-Вельяминов // История и генеалогия. С.Б. Веселов-

- ский и проблемы историко-генеалогических исследований. – 1977. – С. 124 – 139.
6. Долгоруков П. В. Российская родословная книга. В 4-х томах [Текст] / П. В. Долгоруков. – СПб., 1854-1856.
 7. Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей XIV-XVI вв. [Текст]. – М. – Л., 1950. – 585 с.
 8. Зимин А. А. Феодалная знать Тверского и Рязанского великих княжеств и московское боярство конца XV – первой трети XVI в. [Текст] / А. А. Зимин //История СССР. – 1973. – № 3. – С. 124-142.
 9. Карнович Е. П. Родовые прозвания и титулы в России. Слияние иностранцев с руськими [Текст] / Е. П. Карнович. – Санкт-Петербург, 1886; М., 1991 (Факсимильное изд.). – 185 с.
 10. Милевич С. В. Легенды рода Воронцовых [Текст] / С. В. Милевич // Воронцовский сборник. Сборник научных статей. – Одеса. – 2010. – Вып. 3. – С. 79-88.
 11. Милевич С. В. Происхождение и родословные связи М. С. Воронцова [Текст] / С. В. Милевич // Шабанова Анна Михайловна (1933-2006). К 80-летию со дня рождения. – Одесса, 2012. – С.74-78.
 12. Носков Н. Е. Боярская книга 1556 г. [Текст] / Н. Е. Носков //Вопросы экономики и классовых отношений в Русском государстве XII-XVII вв. – М.– Л., 1960. – С. 419-420.
 13. Павлов-Сильванский Н. П. Государевы служилые люди. Происхождение русского дворянства [Текст] / Н. П. Павлов-Сильванский. – СПб., 1898. – 338 с.
 14. Петров П. Н. История родов русского дворянства [Текст] / П. Н. Петров Т. 1-2. /Переизд. 1886 г. – М., 1991. – 431 с.
 15. Родословная книга князей и дворян российских и выезжих / ред. Новиков Н. И. Ч. 1-2. – СПб, 1787. Ч. 1.: С. 1 – 352 (главы 1-17); «Роспись алфавитная, содержащая в себе те роды, которые находятся в 1 и 2 частях, служащая ... оглавлением» – С. 353; Ч. 2.: С. 1-278 (главы 18-44); «I Роспись, сочиненная алфавитным порядком тем фамилиям, от которых родословные росписи в Разряд поданы, с показанием, откуда те

- роды произошли или выехали или о которых известия нет, также какие роды от тех родов произошли. . .». – С. 279-409; «II Роспись, в которой показаны все роды по их происхождению и по местам откуда выехали». – С. 410-426; Перечень книг, продающихся в университете. – С. 427-453.
16. Савелов Л. М. Статьи по генеалогии и истории дворянства [Текст] / Л. М. Савелов. – СПб., 1898.
 17. Савелов Л. М. Лекции по генеалогии. Ч.1. [Текст] / Л. М. Савелов. – М., 1908.
 18. Скрынников Р. Г. Великий государь Иоанн Васильевич Грозный. В двух томах [Текст] / Р. Г. Скрынников. – Смоленск, 1996. – 448 с.
 19. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. [Текст] 42 основных тома, 2 доп. – СПб., 1890-1907.

Л. В. Новікова

УДК 93+94](477.7)“18”Скальковський+82(477)“18”Шевченко

Т. Г. ШЕВЧЕНКО ПРОТИ А. О. СКАЛЬКОВСЬКОГО ЯК ІСТОРИКА ГАЙДАМАЧЧИНИ: ДО ІСТОРІЇ ПОЯВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНІЄЇ ІСТОРІОГРАФІЧНОЇ ОЦІНКИ (МІФУ?)

У статті розглянуті передумови й обставини поєднання з ім'ям одеського історика А. Скальковського (XIX ст.) критики з боку Т. Шевченка негативного ставлення до гайдамаччини, висловленої поетом у його відомому творі «Холодний Яр». Автор відзначає, що це поєднання має ознаки історіографічного міфу.

Ключові слова: Т. Шевченко, «Холодний Яр», А. Скальковський, гайдамаччина, історіографія гайдамаччини, Коліївщина.

Минуло 70 років з часу відомого народного повстання Коліївщини, і саме у «ювілейний», 1838 рік, Т. Шевченко отримав довгоочікувану свободу від кріпацької залежності. Достатньо випадкові обставини звільнення пробуджували у поеті історичні спогади про буремні події XVIII ст., закріплені у його свідомості